

Ribarstvo otoka Šipan nekad i sad

I.

U sjeni raskošnih Skočibuhinih dvoraca u Suđurđu i dvoraca druge dubrovačke vlastele što se susreću po Šipanu, rasule su se kamene kuće i kućice u kojima su živjeli šipanski težaci, pomorci i ribari . . . jednostavno i teško između neba i mora: u tim kućama jedino nije manjkalo djece, rada i sunca.

Priroda je Šipan bogato obdarila ljepotama, a prohujala vremena vrijednostima, prije svega divnim rješenjima graditeljskim, koji manje djeluju kao nostalgija a više kao dio življenja, kao sveukupnost jednog života, koji — kad je rad u pitanju — mogu poslužiti kao svojevrsna škola i za sadašnjost bez uskrasnica starih zakona i običaja.

Napuštene kuće, ruševni dvorci, drvene crkvice i druge vrijednosti (koje će uskoro ruševine postati ako se odnos prema kulturnoj baštini na ovom otoku ne promijeni) u ambijentu šipanskom »više djeluju poput nesvršenih djela nego ruševina«. Ali što se gospodarskog stanja na Šipanu tiče upravo je obratno. Uz ta zdanja usporedo je išao i privredni prosperitet. Njihovim propadanjem i on je nazadovao i dospio dotle da iako je Šipan na domak Dubrovniku — svega devet morskih milja udaljen je od njega — na ovom je otoku sve do danas u odnosu na privređivanje zadržan takorekuć klasični historijski kontinuitet, što se posebno odražava u ribarstvu.

O toj djelatnosti Šipanjana do sada je relativno malo, tek ponešto i to marginalno spomenuto: umjesto analiza i razvojnih planova češće se susreće razglednica s ribarskim barkama i mrežama na steralima. A ipak i u Luci Šipanskoj na zapadu, i Suđurđu na istoku ovog otoka, život je imao smisla kad bi masline dobro ponijele i vinogradi rodili, ali i kad su ribarske mreže bile pune, i kad su povoljni privredni vjetrovi puhali u šipanska jedra. Tako je bilo nekad, a tako bi moglo i trebalo biti i danas. A nije: jer privredni prosperitet, toliko karakterističan za vrijeme u kome živimo, jednostavno zaobilazi Šipan.

Za razliku od Koločepa, a posebno Lopuda, s kojima Šipan sačinjava najznačajniji dio dubrovačkih otoka (u prošlosti »tre isole«, ovaj je otok sve do nedavno zaobilazio čak i turizam — tek 1980. godine sagrađen je na otoku u Luci Šipanskoj prvi ugostiteljsko-turistički objekt, iako je Šipan, više nego spomenuta dva otoka »pun senzacija, namećući se magijskom snagom nedirnute i neeksploatirane poezije«, kako reče književnik . . . Sve je tu još poetično, posebno i originalno . . . tu nema sredine . . . sve je hiperbolično veliko i u zlu i u dobru . . .«

Samo, od romantike se ne živi.

Jer, ako Šipan i jest otok ipak nije svijet za sebe, već je dio cjeline, i u tom jedinstvu, u sklad-

nom i jedinstvenom izrazu cjeline, valja tražiti i otkriti njegovu pravu vrijednost. . .

I to tim prije što stanje kakvo je sada na Šipanu — gospodarsko stanje jer o njemu je riječ — više od svega drugog stvara probleme, a od Šipanjana pomalo komplicirane prirode: vjekovna borba s morem i vjetrovima, s nevremenima i svime što život otočana čini teškim, ostavila je tragove u psihi ovih ljudi, koji — smatrajući da ih se u privrednom razvoju zaobilazi — napuštaju otok i sele u grad. Sve je manje na otoku onih kojima vjekovna borba s morem i teškoćama otočkog života daje snage da ustraju u htijenju za novo, za bolje, za sretnije, za borbu ka progresu kao najzanimljivijem načinu življenja svakog čovjeka, pa i ribara.

Od najstarijih vremena pa do naših dana ribolov je jedna od najstarijih djelatnosti svih primoraca na svim meridijanima i paralelama.

A ipak otok Šipan ne počiva na temeljima od ribe, iako se ribolovne »poste« oko njega smatraju za najbogatija ribolovna lovišta u dubrovačkom kraju. Jedna od njih, Marčuleti, (istina nešto sjevernije od Šipana na početku poluotoka Pelješca na kome Šipanci ribaju) od početka intenzivnijeg lova na sardele (16. stoljeće) pa do danas, centralno je lovište sardela na čitavom južnom Jadranu:

Razlozi su u slijedećem:

U Dubrovačkoj Republici planski se privređivalo i to u najortodoksnijem smislu što ga taj pojam danas ima. Točno se znalo gdje se što uzgaja, zašto se tu uzgaja, kako se što radi i koliko se ima proizvesti. U protivnom, uslijedile bi kazne. Dubrovačkoj Republici otok Šipan bio je interesantan kao maslinarski otok zbog proizvodnje maslinova ulja, što je zajedno sa proizvodnjom soli u Stonu predstavljalo ne samo značajne prehrambene artikle za prehranu vlastitog stanovništva već i važne izvozne artikle. To je umnogome i razlog što se mnoge važne pojedinosti o ribarstvu i pomorstvu otoka Šipana posebno ne bilježe niti se znaju (bar do sada), pa su za pojedina razdoblja kazivanja ribara i otočana važan izvor informacija. (Nešto slično je i s ribarstvom otoka Mljeta: i ovaj je otok bio vrlo bogat ribom, ali u njegovom Statutu iz godine 1345. nema ni riječi o ribarstvu i pomorstvu.²

Međutim, na ostalim područjima, posebno Trpnju, Koločepu, Cavtatu, Rijeci Dubrovačkoj, Srebrenom i drugima, ribalo se vrlo intenzivno, u skladu sa zakonima o ribarstvu, koje je Dubrovačka Republika izdala znatno prije nego su ih imale i mnogo jače pomorske i primorske države.² U Dubrovačkoj Republici vladao je najveći red u ribarstvu uopće, a posebno u lovu sardela i tuna (V. Fortunić). Ribarstvo, ali i davanja u vezi s njim, spominju se već i u prvoj knjizi Statuta grada Dubrovnika iz 1272. godine. I u Carinskom statutu Dubrovačke Republike iz 1277. godine — čiji je original sačuvan i

smatra se jednim od najvrednijih dokumenata Dubrovačkog arhiva — ima važnih odredaba za pomorstvo i ribarstvo. U dodacima ovog Statuta — u vremenu od 13. do 15. stoljeća — najznačajniji su upravo oni o ribarstvu i trgovanju ribom te o lučkim pristojbama. (Dr Vinko Foretić: Stari dubrovački carinski statut). Kada se već spominju davanja ribara, valja istaći da su ta davanja bila često i razlog nesuglasicama između ribara i vlade Dubrovačke Republike, pa dok jedni autori o tom razdoblju ribarstva u nas pišu skoro epski, a ponekad i romantično, mnogo je više onih koji u tim davanjima vide razlog zašto ribarstvo nije bilo i bolje razvijeno. Le Maire, francuski konzul u Dubrovniku u svom izvještaju o Dubrovačkoj Republici, kojeg je napisao oko 1766. godine, upravo u tome i vidi najveću kočnicu još bržem razvoju ribarstva u Dubrovniku. »Dubrovačke obale«, piše La Maire, »jako obiluju ribom, ali se riba u gradu vrlo rijetko prodaje. Lov sardela koje se sole i prodavaju u inozemstvu, dosizao je 300 tisuća libara na godinu, a danas dosiže jedva jednu četvrtinu...«

Težina ribarskog života proizlazi i iz same naravi njihova zvanja. A kada se tome nadodaju obaveze ribara u obliku desetine, ručaka, snabdijevanja ribom kneza, biskupa, pojedinih samostana i drugih javnih predstavnika u točno određene dane i u točno određenoj količini, nije teško zaključiti zašto je ribarski kruh u to vrijeme imao sedam kora.⁵ Ribari

su počesće negodovali, žalili se predstavnicima vlasti, koji su ponekad njihove žalbe i usvajali, ali su svejedno i dalje ribali. Jer, ribari su u to vrijeme »pored svog opravdanog nezadovoljstva podnosili Republiku kao manje zlo, budući je u to vrijeme Dubrovnik ipak pružao mnoge prednosti pred Turskom i Venecijom, koje su dolazile u obzir da se u njih ode i u njima živi.«⁴

Međutim, iako »maslinarski« otok, na podatke o Šipanjcima kao pomorcima i ribarima (a ne samo kao poljoprivrednicima) nailazimo prilično rano.

U studenome 1323. godine Malo vijeće je jedno-glasno zaključilo (u povodu gradnje crkve i samostana u Pakljenom kraj Suđurđa) »da stanovnici istočnog dijela Šipana moraju prenijeti vapno za gradnju samostanske crkve sa obale na gradilište.«⁴ Vapno je prevezeno većim brodovima do sidrišta a zatim barkama do obale ili barkama s kraja do suđuradske obale. (I danas se u suđuradskoj uvali nalaze jake kamene bite za koje su vezivani veći brodovi, jer je suđuradska lučica u prošlosti bila dublja nego je danas. U pamćenju najstarijih stanovnika svježe je sjećanje kada su natovarene bracerere pristajale i u samom kraju lučice, dok danas ne može ni obična barka. Za vrijeme jakog šiloka, kažu sijede glave da su njima pričali njihovi stari, val je bacao sve do pred lužu (crkvice sv. Đurđa), a danas je ona udaljena preko 20 metara od mora. Na isti su način, vjerojatno, prenesene i kupe za spomenuti objekt u Pakljenom (jer se u drugoj polovici 13. stoljeća, a zatim 1304. godine ponovno u Dubrovačkoj Republici zabranjuje pokrivanje kuća slamom). Odvozeći barkama ribu i druge proizvode u grad, po povratku iz grada na Šipan ribari su dovozili građevinski materijal (što rade i danas) i druge potrebne im artikle, tako da barke nisu služile isključivo za ribolov već i kao prikladno sredstvo za prijevoz uopće (s otoka na kopno i obratno). U siječnju, zapravo 10. siječnja 1342. godine Šipanjac Maroje Cvetaković prevozi iz Korčule u Dubrovnik tri lađe kamena.⁶ U rujnu 1514. godine Radoš ili Radvan Raidbratović obavezao se da će Šipanjcu Antunu Ivanovu, patru lađe, skovati četiri željezne bombe i šest maškula. I Marko Talosić iz Korčule, kovački protomajstor, stanovnik je Šipana, jednako kao i Mihovil Marković, koji je u veljači 1530. godine skovao tri bombe i pet željeznih maškula također za naoružanje broda nekog šipanjskog patruna.⁷ Prodaju se i kupuju brodovi raznih tipova i veličine,⁸ a zanimljivo je i pismo izvjesnog Ivana Marottia (ili Maretia) iz Luke Šipanjске »pravdi presvjetloj« u Dubrovnik, kako je naslovio svoje pismo, u kojem tuži svog sina koji je pošao na more »na silu«, preko moje volje i bez pitanja roditelja,⁹ a postoji i drugih podataka iz kojih se vidi da su se Šipanjsani — uz zemljoradnju — bavili i pomorstvom i ribarstvom: plovili su i na jedrenjacima Dubrovačke Republike po Mediteranu i dijelu Atlantika, sve do njene propasti u raznim svojstvima: od malih i mornara do kapetana duge plovidbe, patruna i zapovjednika brodova lokalne plovidbe: sveukupno je u to doba preko 130 pomoraca sa Šipana plovilo u moćnoj flotili Dubrovačke Republike¹⁰, iz čega se može zaključiti da Vice Stjepović — Skočibuha, po-

(Modula XXII).

Provincia: Dalmazia N.ro 7584¹
del Reg. di *Ripit*

Ufficio daziario *Ragusa*

Ricapito di Legittimazione

Il *10/10* 1894 alle ore *merid.*

M. Dubalo *qui*

1. Introduce esente da imposta da
2. Spedisce da qui a *D. Turic* in *Quippone*
3. Riceve la licenza di trasportare a mezzo proprio mediante *Banca*

No. 1 passo 1/2

Merci di lino e di canapa

Šipanj

Vale pel trasporto
nel circondario confinante per *mare* ore
Quippone entro
e nel territorio doganale interno per *10* giorni

Potvrda o plaćenju carini za laneno platno i kudeljku koja se barkom prevozi na Šipan

znati dubrovački brodograditelj i najugledniji dubrovački privrednik svoga vremena, i sam rodom iz Suđurđa na otoku Šipanu, nije nikakav izuzetak već jedan od mnogih i na Šipanu i u Dubrovačkoj Republici koji su u pomorstvu uspjeli. On i Lopuđanin Miho Pracat više od drugih, čijim su utrtim životnim stazama išli i drugi Lopuđani i Šipanjanjani, jednako kao što su i oni sami išli već utrtim putevima svojih prethodnika u pomoračkom zvanju. A i u novijoj historiji ovog otoka, pa sve do naših dana, Šipanjanjani su zemljoradnici, ali sve više i vlasnici brodova i pomoćnici ploveci u raznim svojstvima na brodovima domaće i strane zastave. Konačno, razdoblje od početka pa do četrdesetih godina ovog stoljeća u dubrovačkom pomorstvu, a parobrodarsko društvo »Dubrovačka plovidba« napose, usko su povezani s ličnošću Federika Glavića koji je također bio Šipanjanin, (rođen 1847. na Šipanu).¹¹

Međutim, vratimo se ipak ribarstvu kao glavnoj temi ovog napisa.

Navedeni su neki detalji koji govore o tome kako je bilo u šipanskom ribarstvu NEKAD.

Šipanjansko ribarstvo DANAS sažeto je u jednoj jedinjoj riječi: N E R E N T A B I L N O.

Međutim, da ne bi bilo zabune kod onih koji ekonomski misle, ovo **nerentabilno** ne znači da ne donosi prihod... U šipanskom slučaju valja ga prevesti tako da za mlađi svijet ribarstvo nije atraktivno zanimanje, kakav je slučaj sa najvećim brojem proizvedenih zanimanja u nas uopće, pa je ova djelatnost spala na svega nekolicinu otočana i to pretežno starijih.

Razlog za to valja tražiti u težini ribarskog zvanja, u nestimulativnom kreditnom sistemu u odnosu na ribare u nas uopće, u sadašnjem sistemu školovanja koji ne odgovara većini proizvodnih zanimanja, a ribarstvu najmanje. Jer, u ovoj djelatnosti na snazi je i danas ono prastaro pravilo da je svakodnevni rad i provjeravanje naučenog u praksi najbolja škola.

Jer, što se tiče ekonomske koristi od obavljanja ovog posla, rijetko je kada rentabilitet bio takav kakav je sada. Tpoškovi ribara su veliki, to je istina, ali riba je danas skup prehrambeni artikl, a bolje vrste su pravi delikates, pa im je i cijena u skladu s tim. Sami ribari to potvrđuju, a da govore istinu vidi se po mnogim vanjskim efektima: kuće su im obnovljene, brodovi su im dobri, motori u njima jaki a oprema suvremenija, tako da po prvi put u svojoj dugoj ribarskoj tradiciji donekle idu u korak s progresom u ovoj djelatnosti.

A ipak, i uza sve to, i u eri neviđene konjunkturu na tržištu prehrambenih proizvoda opstanak ove djelatnosti na Šipanu (i ne samo njemu) u pitanju je, što kao svojevrsni privredni kuriozum zaslužuje posebnu pažnju već i zbog toga da se zbog neadekvatno upotrebljene riječi (nerentabilno) ne bi stvarali pogrešni zaključci.

II.

Među Elafitskim otocima Šipana (Jupana, Giuppana, Zupana) je najveći... naseljavali su ga i Grci i Rimljani.¹² Već pet milenija naseljen je proizvodnim stanovništvom, a u posjedu Dubrovačke

Republike je, kako navodi K. Jireček, »po svemu izvidu od pamtljivjeka«, pa je sasvim realno pretpostaviti da su stanovnici ovog otoka, kroz ta duga milenija življenja na njemu, posjedovali i neka plovila, jer je bez njih nemoguće zamisliti život na otoku.

Isto je tako realno pretpostaviti da su ribom bogate obale ovog otoka morale privući pažnju njegovih stanovnika pa se razvijalo i ribarstvo. Od najstarijih vremena Šipana se spominje kao područje bogato ribom, zbog čega se i sa primitivnim sredstvima lovilo dosta, pa je za pretpostaviti da je riba bila važan element u prehrani i trgovini Šipanjanaca.

Nadalje, niz vrlo dobro zaklonjenih uvala na ovom otoku (Suđurađ, Luka, Vrbova, Maslinica) vršile su nesumnjivo i lučku ulogu što je od značaja i za razvoj ribarstva i plovidbe uopće na ovom otoku. Postojanjem orsana, ribarskih magazina, sterala i drugog u njima još više su valorizirane, pa maritimne gospodarske djelatnosti ovog otoka valja gledati u drugačijem svjetlu za razliku od mnogih drugih naših otoka gdje nepostojanje obalnog središta upućuje stanovništvo više na poljoprivredu i stočarstvo nego na pomorsko — ribarske aktivnosti.

Ali za sve navedeno još uvijek nema dokaza u izvorima pa se još ne može pouzdano utvrditi ni izgled ni dimenzije plovila na ovom otoku, a jednako se tako sa sigurnošću ne može govoriti ni o mrežama koje su upotrebljavali u ribolovu ni o načinima na koji su ribali.

U statutu Dubrovačke Republike iz 1272. godine spominje se čamac s nazivom »londrus«¹³ koji je navodno bio svjećarica a vjerojatno i nosilac mreže, spominje se i »barca piscatorum«¹⁴ koja je bila po svoj prilici solidnije plovilo od londrusa, pa »barcusius« ili »barchosia«,¹⁵ nešto nalik leutu. Da li su navedeni tipovi kombinirani s tada mogućim potrebnim tipovi kombiirani s tada mogućim potrebama Šipanjanaca, s njihovim subjektivnim mišljenjima i ličnim ukusom, ostaje da se ispita, jednako kao i u pogledu mreža s kojima su lovili ribu. Istina, za Šipana se navodi jedna vrst barke koja se zvala »paraschelmus«¹⁶ koja im je služila za prijevoz i dobit«, ali u izvorima osim tog imena ničeg drugog nema. Statut Dubrovačke Republike iz 1272. godine navodi osim mreža potegača gripa i trate još i mreže stajačice, »rete«,¹⁷ zatim lov uz upotrebu svjetla (što je i prvi spomen upotrebe svjetla u ribolovu na istočnom Jadranu), ali u to vrijeme o njihovoj upotrebi na Šipanu nismo uspjeli naći potvrdu. U kazivanju šipanskih ribara živi sjećanje »da se u davna vremena ribalo s nekim mrežama od pruca, kao i mrežama izrađenim od konoplje te s mrežama zvanim »pujizice« ali drugih podataka o njima — osim da su bile glomazne, teške i skupe — nema. Ne zna se pouzdano ni odakle naziv »pujizice«. Postoji vjerojatnost da su one nabavljene u Apuliji, u Italiji, s kojom je stari Dubrovnik održavao vrlo jake i neprekidne pomorsko-trgovačke veze.¹⁸ Osim toga ribari iz Apulije i sami su u prošlosti, na osnovi sporazuma, često ribali u našem moru, bili su poznati kao vrsni ribari, pa nije isključeno da su po uzoru na neke njihove mreže i ovdašnji ribari počeli upotrebljavati takove ili slične

VITTORIO GREGO & Co

Esclusivo Deposito

RETI DA PESCA

Generi ad uso Bastimenti

TRIESTE

Via Sanità N. 18.

Zaglavlje kovrte tvrtke iz Trsta kod koje su šipanski ribari nabavljali mreže

koje su jednostavno po Apuliji nazvali »puzjice«. A moguće i po tome što se u otočkom žargonu i za Talijane uopće kaže »Pujizi«. Međutim, sve su to neprovjereni i nepouzdana podaci koji se ovdje iznose samo kao detalji, kao predaja koja i danas živi na Šipanu, a koju će tek eventualno daljnja istraživanja potvrditi ili odbaciti.

Od 16. stoljeća spominju se mreže vojge s kojima su Šipanci odlazili na Pelješac loviti sardele u strogo postavljenim granicama unutar jednog mraka.¹⁹ Jedan propis iz 1521. godine strogo je zabranjivao ulov nedorasle ribe... mrežicama se moglo ribati i po mraku i po mjesecu u pelegam kao i od Galebine do Debele Glave na Šipanu,²⁰ ali se s mrežicama nije smjelo ribati na postama određenim za lov plave ribe: tu se nisu smjeli bacati ni parangali ni vrše. Na šipanska lovišta dolaze i ribari iz okolnih mjesta (Lopuda, Zatona, Slanoga, Rataca, Trstenog i drugih) jednako kao što Šipanci odlaze na druga lovišta: od 17. stoljeća odlaze i na mljetska lovišta²¹ a susreću se i na drugim. Razlozi tih odlazaka su u čudnoj čudi sardele: u pojedinim godinama pojavljivala se u rekordnim količinama da se nekoliko slijedećih sezona ulovi jedva nekoliko kvintala. Tako se navodi detalj da se 1858. godine na Šipanu nije moglo uloviti sardele ni za ručak, pa je neki vojgar Luka iz Luke Šipanske pošao s društinom ribati na Mljet gdje su ulovili toliko sardele da su devet muljača sardele prodali i nekom Grku za devet zlatnih Napoleona.²² Slični se slučajevi pojavljuju i u nekim drugim sezonama: početkom 19. stoljeća ulov sardele u Dalmaciji bio je dosta slab, a i na Šipanu također. Do njenog ponovnog i obilnog pojavljivanja dolazi tek negdje oko 1830. godine pa su naročito bogati ulovi sardele zabilježeni i na Šipanu u ribolovnim sezonama 1835, 1836. i 1837. godine. (»Morsko ribarstvo« br. 2. 1957. g. str. 57)

U kasnijim razdobljima mreže svih vrsta s kojima se tada ribalo nabavljaju i Šipanci iz Trsta, a poslije prvog svjetskog rata sve više i češće iz Velikog Bečkereka: polovica vrijednosti nabavljene mreže plaćena je u gotovu a ostatak na kredit od tri mjeseca.

Ribalo se dakle na Šipanu mrežama, zatim »pod dokes«, vršama koje su pleli sami ribari, ali i go-

tove nabavljali s kraja, bucanjem, plašenjem ribe poznatim pod imenom »fruzata«, (na Šipanu »frongata« a u Dubrovačkom primorju »frondžata«)²³ što se sve — sa izuzetkom posljednja dva načina — zadržalo i do danas. Svi tipovi mreža uobičajeni u našem jadranskom ribolovu susreću se i na Šipanu, ali danas se najčešće riba s popunicama i sardelom, a u posljednje vrijeme skoro isključivo suvremenom kružnom mrežom plivaricom.

I u današnjem ulovu šipanskih ribara prisutna su velika kolebanja, ali njih šipanski ribari dovode u vezu sa sve većom zagađenošću mora, zatim velikim brojem svih mogućih brodica što jure po moru, (najviše sportskih čamaca velikih brzina), jakim strujanjima u moru (kakovih navodno prije nije bilo) i drugim, u čemu nesumnjivo ima istine, ali činjenica je da se danas ni izdaleka ne riba tako valjano kao što je to nekad bilo.

Ulovi ribe, bez obzira na veličinu i vrstu odnose se danas na dubrovačku ribarnicu: vrlo malene količine sardele se sole (više za domaću upotrebu nego za tržište), a o sušenju ribe za tržište danas ni spomena nema.

O počecima soljenja ribe na Šipanu — bar do sada — podataka nema, ali valja pretpostaviti da je ta djelatnost i ovdje bila vrlo stara. Jer, od kada se lovi riba ona se na razne načine i konzervira (preparira), između ostalog i soljenjem, pa drugačije, po svoj prilici, nije bilo ni na Šipanu.

Kod svih pomorskih i primorskih naroda usoljena i sušena riba bila je čest obrok u prehrani, u prvom redu primoraca, a posebno ribara i pomoraca. Mnogi gradovi na obalama mora svoj razvoj (u prošlosti) zahvaljuju upravo soljenju i prometu usoljenom ribom. U nas, međutim, soljenje ribe za tržište u većem opsegu počelo se razvijati tek od druge polovice 15. stoljeća.²⁴

Inače, soljenje ribe u dubrovačkom kraju poznato je i mnogo ranije.

U sjećanje starih Šipanjana živi predaja da se u »davnja vremena« sa Šipana odvozila soljena riba (ne govori se određeno koja vrst ribe) u Grčku i Italiju (u Bari i Sinigagliu). Međutim, i u nekim sačuvanim zapisima nailazi se na podatke o soljenju ribe.

U Statutu Dubrovačke Republike iz 1272. godine navodi se da su ribari uz svježju dužni davati knezu i usoljene ribe,²⁵ Vijeće umoljenih Dubrovačke Republike odredilo je 1623. godine da svi koji sole ribu dužni su knezovima i kapetanima na njihovom području izjaviti kolike su količine i koje ribe usolili,²⁶ svaki je vlasnik mreže potegače morao dovesti u Dubrovnik na prodaju trećinu usoljene ribe,²⁷ a godine 1705. Vijeće umoljenih Dubrovačke Republike izričito kaže da svaki vlasnik vojge obavezno mora donijeti za potrebe grada Dubrovnika po dva barila usoljene ribe u godini.²⁸ Riba se nije samo solila i odavde izvozila, već se i uvozila,²⁹ na što upućuje i podatak iz hrvatsko-viškog ribolovnog bazena odakle je »izvan zabranjenih mjeseci bilo slobodno izvoziti usoljene ribe na teritorij Dubrovačke Republike uz uvjet da izvoznici plate propisanu carinu kod kuće.«

Navedene (i druge) odredbe imaju opći značaj, naime za čitavo područje Dubrovačke Republike, pa valja pretpostaviti da se odnose i na ribarstvo otoka Šipana.

Jer, da i na Šipanu ribarstvo postoji i razvija se svjedoče uz ostalo i podatak da već koncem 14. stoljeća postoji pri ribarnici Šipana pobirač carine od ribolova i prodaje ribe, kao i oni o odlascima Šipanjaca i na ribolovne poste izvan svojih otočkih voda. U Luci Šipanskoj ribari su izdržavali i popravljali crkvicu Suspas (sv. Spas koji je zaštitnik ribara), Vlaho Fortunić: Crtice o ribarstvu. Dbk 1930) i tako redom.

Naime, pojedine odredbe o ribarstvu, što ih donosi Dubrovačka Republika zabilježene su i u knjigama šipanske jurisdikcije: nema ih mnogo, ali one koje su zabilježene vrlo su indikativne.

Dana 25. VII 1707. godine u dubrovačkom Senatu donesena je odluka kojom se zabranjuje predstavnicima vlasti Republike da odlaze s ribarima loviti sardele, a ne smiju biti prisutni ni kod barke s koje se iskrcavaju sardele. Ako prekrše ovu odluku čeka ih šest mjeseci tamnice u tvrđavi sv. Lovrjenca i lišavanje kneževske ili kapetanske časti u trajanju od četiri godine.³⁰ Iste godine na dan 13. lipnja Senat je donio odluku da svaka sardelarska trata (tratta, trakta, potegača) mora dati knezovima i kapetanima uobičajene ručke (dio) kako je to bilo odlučeno u četvrtom poglavlju Uredbe o tome donesene 4. svibnja 1700. godine. Taj dio mora se dati knezu ili kapetanu u čijoj je oblasti ulov izvršen, ali i knezu ili kapetanu u čiju je oblast (jurisdikciju) otpremljena riba za soljenje.³¹ Na dan 15. VI 1707. godine Senat je donio odluku da sardelarske mreže ubuduće nisu dužne donijeti trećinu ulova sardela na ribarnicu, kako je to ranije bilo odlučeno, već da trate moraju na smjenu prodavati na obali po jedan grošet ribe po glavi stanovnika onog mjesta na čijem području bude ulovljena riba. Od toga su bile oslobođene one trate koje su ribale na postama Podmaslinom, Dolima i Janskoj, ali ne i od obaveze davanja dijela od ulovljene ribe knezu ili kapetanu.³² A spomenuti knezovi, kapetani ili drugi javni predstavnici Republike nisu se smjeli miješati u prodaju sardela. U protivnom, kaznit će se sa 50 dukata globe, a ako to urade njihove sluge, tada sa dva mjeseca zatvora.³³

Ne manjka detalja ni o ribarskim svađama: zadržat ćemo se na jednoj od njih³⁴ zbog određenih sličnosti u većini ribarskih svađa u to vrijeme. I u tim davnim vremenima nagli ribarski temperament začas bi od sitnice doveo do svađe, tuče, suđenja i zatvora, iako su strogi zakonski propisi Dubrovačke Republike egzemplarno kažnjavali takove ispade svojih podanika ne dijeleći mišljenje da te svađe u svojoj vulgarnosti ipak imaju i notu simpatičnosti koje unose izvjesnu živost u monotoniju ribarskog života... da se ribari ne svađaju radi isticanja vlastite ličnosti već radi nekih — valjda jedino njima shvatljivih — načela i čudnih ribarskih principa. Naravno, pri tom se misli na ribarske zadjevice, a ne takove svađe u kojima prevladava grubost i nasilje.

I u ovom slučaju sve je počelo od sitnice: s rujanjem, a završilo tučom kamenjem.

Pored ribara Jakova Antuna Beglije iz Luke Šipanske dovoljno je bilo proći i kazati »uh« pa da on uskupi i odvrati uvredama.

I jednog predvečerja pred Ivan dan — 24. VI 1801. godine našle su se dvije šipanske ribarice na posti »Zapje«. Jedan od ribara (Vicenco Fortunić) kazao je »uh«, Beglija je odmah odgovorio uvredama, u svađu su se postepeno umješali i drugi ribari, psovali se, vrijeđali se, a po povratku s poste u luku Šipansku letjela su i kamenja.

I naravno, došli su pred sud.

Na upit: što znaju o toj svađi, svi ribari koji su ispitivani kao svjedoci, odgovaraju: »Ja ne znam ništa«, ili »Ja ne znam, ali ako me upitate pa se prisjetim kazat ću«.

Svi su ipak govorili: saslušani su svi ribari koji su toga dana bili na posti »Zapje«, zapisničar je pedantno i čitljivim rukopisom zabilježio svaki njihov odgovor na pune 24. stranice.

I presuda: od tri dana do mjesec dana zatvora, sudske troškove od 1 dukata i 24 groša do 16 groša (prema težini izrečene kazne) i tako dalje što se moglo pretvoriti i u novčanu globu od 10 dukata do 6 perpera (72 groša), a neke kazne i »radom za općinu« u trajanju od 8 do tri dana rada. Jedino je ribar Boško Glavić, koji je bio osuđen na 5 dana zatvora ili 3 »dana rada za općinu« te troškove parnice od 24 groša, svoju kaznu platio određenom količinom vapna koje je upotrebjeno za gradnju sjedišta pod platanom u luci Šipanskoj. Svi ostali kažnjeni ribari platili su svoje kazne.

Pa ipak, i pored tako oštih kazna ova ribarska svađa na Šipanu nije ostala osamljena.

Conto Vecchio —

Sondato sardelle a Lucina # 218
 Un Dlo — — — — # = 64 } 434.27 = 12.677 = 54.97
 Un Dlo — — — — # = 20
 Un Dlo — — — — # = 82
 Un Dlo — — — — # = 105 } 205.47 = 9.677 = 19.81.
 Un Dlo — — — — # = 100
 Un Dlo — — — — # = 100
 sardelle mie 90
 tutto netto f = 44.28
 tutto netto f = 44.28

Spese Penetria
 Dio f — — — — 2.40
 Panna " — — — — 4.98
 vino " — — — — 10.44
 f = 17.82
 vignetto f = 4.45

Spese in atto nuovo f = 9.28
 Spese in atto nuovo Penetria f = 4.45
 tutto f tutto f = 4.83

Libro, Franco Dora f = 9. - 6
 tutto nuovo f = 4. 83
 Spese f tutto f = 4. 23
 Pen. nuovo — — — — 32.
 sardelle — — — — 25
 tutto f tutto f = 4. 85

Jedan obračun o prodaji sardela i troškovima za hranu (pronađen na Šipanu)

Vrijedno je spomenuti i brušketanje posta za lov sardela na otočkim postama Šipana (uz obavezan refren »da im bude sa srećom«), što bi počela u svibnju i vršila se svakog mjeseca u određenoj ribolovnoj sezoni,³⁵ zatim razne sporove što su ih šipanski ribari vodili (počesto i zbog sitnica)³⁶ i drugo, iz čega slijedi da je ribarstvo na Šipanu bezrazložno ostalo na marginama, tim prije što je i iz postojeće vremenske distance moguće stvoriti određene sudove i utvrditi pravi značaj ove djelatnosti kako u prošlosti tako i budućnosti ribarstva na ovom otoku.

U jednoj knjižici nepoznatog vlasnika koju sam pronašao na Šipanu (po svoj prilici trgovca jer se riječ »naš dućan« (nostra bottega) vrlo često spominje), nailazi se na podatke o ribanju, mrežama i soljenoj ribi. Bilješke počinju s godinom 1775-om, mada se podaci o neplaćenim dugovanjima prenose u nju sve od 1762. godine, tretirajući razna područja djelatnosti (diverse notizie kako i na koricama ove knjižice piše, a nekolicina ih se odnosi na ribarstvo, nabavku mreža i drugo iz kojih se vidi da su ribari Šipana u ta vremena najčešće bili dužni

upravo za ribarske mreže koje su i tada bile vrlo skupe. (U ovakove i slične knjižice njihovi su vlasnici unosili ne samo podatke o materijalnom, financijskom i drugom poslovanju već često i prozaične podatke, svakodnevne i sasvim obične.)

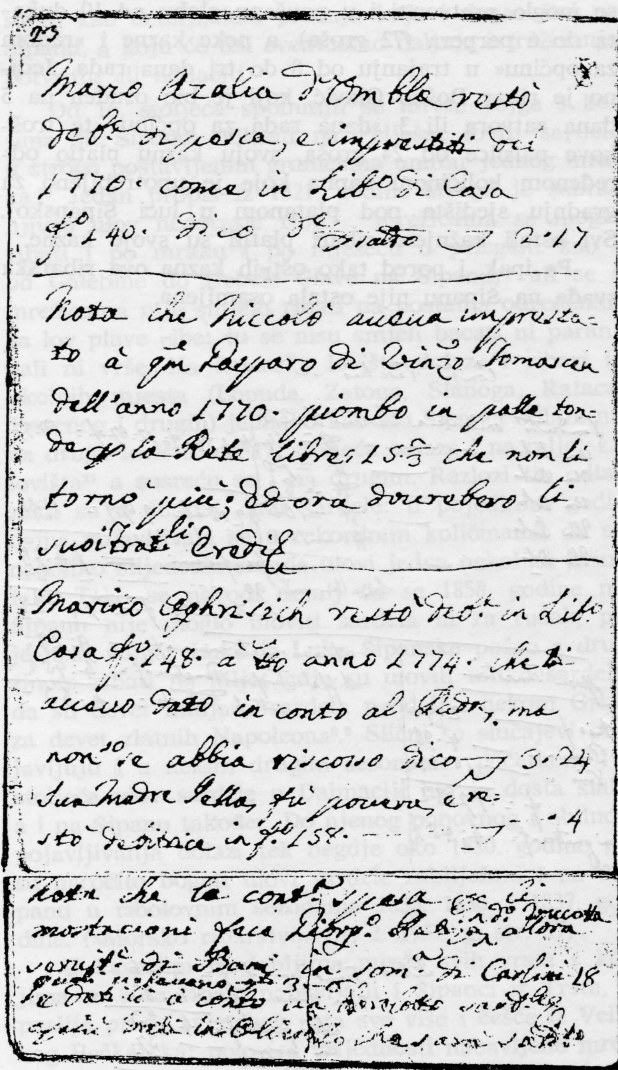
Iz jedne bilješke u spomenutoj knjižici se vidi da je izvjesni Matko Šiša iz Rijeke Dubrovačke »ostao dužan od ribanja sa našom mrežom (iznajmljenoj!?) iz 1762. g. prema knjizi blagajne na str. 123, jedan dukat i 20 dinara...« Navodi se nadalje da je »Nikola bio posudio od pok. Gašpara Vicenova Tomaševa god. 1770. olovo u okruglim kuglicama za mrežu u težini od 15 i 2/3 libara« (libra = 380 grama), zatim se u jednoj bilješci kaže da je »Petar Trentin ribao s jednom mrežom 1786. godine koja je bila u sudioništvu sa...«, dužnik je za mreže i ribar Vlaho Glunčić (1766. g.) i drugi, što nije ni čudno jer se iz jedne bilješke vidi da je koštala 71,50 carlina (napuljska valuta), odnosno više od dvadeset dubrovačkih dukata, što ni u kom slučaju nije bio malen iznos. U jednoj se bilješci navodi da je 20. ožujka 1776. godine na »račun jedne nabavke robe dat baril sardela (barelotto sardele) i tako redom iz čega nedvosmisleno proizlazi da kod Šipanjaca, mada su poljoprivredna i stočarska proizvodnja na ovom otoku bile od posebnog značaja u privrednoj strukturi Dubrovačke Republike, to ni u kom slučaju ne znači da je ovdje bio dominantan kontinentalni način života: u određenoj mjeri, bolje rečeno harmoniji, on se upotunjavao sa pomoračkom i ribarskom djelatnosti, što uz ovdje citirane činjenice potvrđuje još i sam smještaj Suđurđa i Luke Šipanske, glavnih a ujedno i obalnih naselja na otoku: oba su na samom moru i u njima živi više od polovine cjelokupnog otočkog stanovništva.

III.

Između šipanskog ribolovnog »nekad« i »danas« uvalilo se stoljećima dugo razdoblje o kome nema pisanih dokumenata već pojedini detalji žive u sjećanju ribara i u priči se prenose s jednih na druge. A mašta čini svoje: svak nadoda i ponešto svoga pa priča stalno raste: neke su toliko narasle da veličaju njene aktere kao junake u davnim vremenima.

Sve ribarske priče pričaju o ribi, o ribarima, postama, orkanskim nevremenima i silnim kurentima... o bogatstvu ulova i divnoj snazi ribara, pa ih je vrijedno u štivo uokviriti zajedno sa čestom uzrečicom samih ribara da nigdje nema toliko preveličanog kazivanja kao u pričama ribarskim.

Ribali su šipanski ribari na Prtuši, poznatom lovištu trupača i sardela, (na toj posti lovili su i ribari sa susjednog otoka Lopuda)³⁷ na predjelu Debele glave i Harpota, zvanom »pelega« loveći sardele, vrnute i orhane, jer su Harpoti i po ulovu te ribe poznati. Na lengama poste Čemprijesi, nazvanoj po čempresima što su nekada tu rasli a danas nema ni jednoga, lovili su jastoge, škrpine, arbune i zubace, ali i plavu ribu. A tek na Rudi: taj mali otočić između Lopuda i Šipana i dobio je ime, kako tvrde šipanski ribari, po obilatim ulovima svake vrsti ribe, a nadasve gera... Bio je pravi rudnik (Ruda) morske ribe. Iz tog morskog rud-

Detalj iz knjižice jednog trgovca sa Šipana s raznim podacima koji se odnose na mreže i ribarstvo

nika nepresušiva kapaciteta vadila se poput rude svakovrsna riba. A lovilo se i na drugim postama izvan otočkih voda: odlazili su šipanski ribari u potragu za ribom sve do Žuljane na Pelješcu, ribali su i oko čitavog otoka Mljeta, a posebno na posti »Žapje« u blizini Korita, poznatoj po bogatim ulovima sardela. I naravno, u Marčuletima.

Odlazilo se na ta daleka lovišta vozeći na vesla, u rjeđim prilikama uz pomoć jedra, i dovozili ribu s tih lovišta na dubrovačku ribarnicu i Tvornicu ribe i solionicu u Luci Šipanskoj. Jer, tek 1930. godine napredni suđuradski ribar Melko Zelen prvi je u svoj leut ugradio motor: bio je to sedam konjskih snaga jaki »Bolinder« s pogonom na naftu, što je u to vrijeme bila velika stvar koja je označila početak boljih dana i za šipanske ribare. Njegov primjer slijedio je Melko Debato, ribar iz Luke Šipanske, koji je u svoj leut također ugradio motor »Bolinder« sličnih karakteristika kao i onaj Zelenov, a zatim su malo po malo to isto radili i drugi.

Danas su sve te ribolovne poste znatno opustjele: ni traga više ulovima od 180 kvintala sardela koliko su ribari iz Luke Šipanske 1953. godine lovili za jednu noć, (najveći ulov sardela za jednu noć u posljednje vrijeme iznosio je vagon ribe), ni zubicimo od 13 i više kilograma, jastozima od pet do šest kilograma teškim, ugorima od 18 kilograma i tako redom, da spomenemo samo najmarkantnije primjerke pojedinih vrsta ribe koje su na njima ulovljene, sve do voline od preko 350 kilograma koju je ulovio u mrežu Melko Zelen, a što je do sada najveći primjerak ribe ulovljen u vodama otoka Šipana. Ali i današnji, makar i znatno skromniji ulovi ribe na ovim postama ipak su značajan faktor u opskrbi dubrovačke ribarnice i u prehrani samih otočana.

Nekad davno, kaže priča, more oko otoka Šipana toliko je bilo bogato ribom da i nije trebalo biti ribar da se nalovi ribe.

Kopao neki čovjek u baštini kod Ponte od Šipuna, i kad je posao završio sišao na more da se opere. Ima tu jedan »lokanj« sličan kotlu, pa se i zove Kotao. Kad tamo, a on pun ribe. Sve sope od kilograma i više... toliko ih je bilo da ih je vilicom nabadao, jer ničeg drugog kod sebe nije imao, i s punom vrećom ribe kući je pošao.

U ribarskim pričama baš i nema mnogo vedrih tonova, — više je smrti nego ljubavi — iako ribari, kao i drugi ljudi, i te kako vole živjeti.

Jednog dana punenat iznenadio ribare u maloj uvali Galova: uskipjelo more i pobješnjeli valovi začas su potopili i leut i ribare. Samo se spasio ribar Ivan Benko, koga je neka snažna i spretna djevojka Lela iz sela Sutulije za kosu zgrabila i vani izvukla iz orijaškog vala. A taj ribar Ivan živi u priči i kao hrabar ratnik: od čitavog bataljona i bici kod »Santorina« jedino je ovaj Šipanjac ostao živ. I kad bi detalji tog strašnog pokolja ponekad navrli u Ivanovo sjećanje, odmatajući se poput filma pred njegovim očima, pokretima ruku i tijela oživljavao bi pripreme za taj juriš i napad na neprijatelja u borbi na život i smrt.

Ne manjka priča ni o dupinima: ne zaboravljaju im ribari nikako njihovu razigranost. Sačuva-

ni repertoar njihovih igara je raznolik, ali kraj je, u kontinuitetu lokalnih predaja o njima, uvijek isti: rasparane mreže, baš kao i u Ferićevom »Ribolovu«. ³⁸ I o medvjedicama se na dugo i široko priča, što se ribarima rugaju, na njih namiguju, s njima se šale ali i štetu prave, pa ih i pored sve njihove ljupkosti ribari smatraju velikim neprijateljem, baš kao što pred oko 450 godina među svojim jadima na susjednom otočiću sv. Andrije Mavro Vetranović u svojoj »Remeti« pjeva kako mnogo trpi i od morskog medvjeda, pa uz ostalo kaže:

... Kad ga hoću otjerati, nit me haje, nit me čuje, ner se počne ocierati i očima namiguje... ³⁹

A što da se tek kaže o snazi Luka Baće, nekad najjačeg ne samo ribara već i čovjeka na Šipanu: kad su Suđurđani od Lučana kupili svoju prvu šabaku Luko je sam, za opkladu, natovario na leđa taj glomazni teret zajedno sa svim uzama što pripadaju mreži, i bez počinka prevalio s njom put dug pet i po kilometara od jednog do drugog mjest-a. Kažu, više od 250 kilograma težak, jer su mreže u to vrijeme bile i glomazne i teške za razliku od današnjih najlonskih. A ta bravura snažnog ribara nije i jedina koja veliča njegovu herkulesku snagu.

Priča smjenjuje priču: važno je da je priča puna nesvakidašnjosti. Što ih je više, priča je ljepša.

Mnoge priče kazuju o događajima što su se desili jer pojedinci nisu poštivali stara vjerovanja — da se ne kaže praznovjerja — od kojih su neka i danas na snazi, ali kao običaji. Jer, rijetko će i danas neki šipanski ribar početi neki novi posao u utorak, prava je rijetkost susresti ribarsku barku na Šipanu obojenu u bijelu boju (ranije su najčešće bile obojene u crno a danas sivo ili zeleno), ribaru možete reći »sretno« kad polazi u ribolov, ali ako mu kažete »sa srećom« mnogi će odustati toga dana od ribolova. Može se u ribarskoj barci pričati o svemu i svačemu, ali ako se spominju životinje s namrštenog ribarevog lica brzo se može pročitati da mu taj razgovor nije drag, a pogotovo ako se u priči spomene zece. Ima i takvih koji će se tada vratiti u lučicu i toga dana više ribarenja nema.

Na snazi je i prestari običaj da se po povratku sa poste islužnim ribarima, koje su godine privezale uz kraj, i siromašnim otočanima besplatno dade ribe za ručak, kao ostatak pradavnog uvjerenja da ako danas nekome pomogne sutra će ulov biti veći. Najveća ribarska tajna je koliko je na kojoj posti ulovio ribe. Zato ribari i danas nastoje da ribarsku ekipu sačinjavaju ukućani ili bliža rodbina, kako bi što manje ribarskih tajni o postama i ulovu bilo objelodanjeno. Samo, teško im to polazi za rukom, — nije lako danas sastaviti bilo kakav ekipađ, a rodbinski najmanje.

I još nešto: pravi ribar nikad ne miruje... riba i petkom i praznikom. Odmara se jedino kad je na moru nevrjeme, a i tada krpi mreže ili dotjeruje leut i motor. Jedino predahne na Spasov dan, koji je praznik ribara: tada se malo više i popije, ručak je obilatiji, a i zapjeva se. Ali navečer ipak se pođe na postu, jer upravo tada je glavna sezona lova sardela.

Prava je šteta što se izgubio nekad lijep običaj da se po povratku sa poste iz ulova odabere stotinu

najvećih sardela (po kilogram za četiri čovjeka) za marendu: na »steralima« bi začas zapucketala vatra od lozova pruća, s gradela bi se čitavom uvalom raširio lijepi miris pržene ribe, obilato bi se sve to zalilo vinom i uz priču i šalu nakon toga nastao rad na čišćenju, krpanju i sušenju mreža.

Jer, ribarski dan je kratak ... sunce se začas nagne na zapad pa ponovno treba zapirati duga vesa u more da se na vrijeme stigne na postu. A po starom ribarskom običaju na postu valja stići za dana, prije nego što užarena sunčeva lopta potpuno ne potone u more, dok još sunčeva zraka svojim purpurnom obasjava zapad.

IV

Važno poglavlje u životu šipanskih ribara i u razvoju ribarstva u dubrovačkom kraju uopće bila je tvornica za preradu ribe (fabrika kako je pojednostavljeno zovu Šipanci), a kasnije solionica ribe u Luci Šipanskoj.

Za tvornicu su ribali, od tvornice su živjeli.

I ne samo oni: od Stona do Cavtata i Molunta, uključujući i sve otoke kao i najudaljeniji otok Mljet, ribari su svakodnevno svoj ulov sardela dovozili u tvornicu, a posebno šipanski ribari čija su prava i obaveze prema tvornici bila regulirana ugovorom.

Tvornica za preradu ribe nije na otoku Šipanu bila locirana napamet: sagradila je ekonomska logika i pozitivan saldo računa rentabiliteta; Šipanu se nalazi u sredini dubrovačkog ribolovnog područja, urbanistički je sređeniji od ostalih otoka i ribarskih mjesta na ovom području, maslinovo ulje potrebno za konzerviranje ribe proizvodilo se u potpunim količinama na samom otoku Šipanu, na Šipanu nije manjkalo radne snage za rad u tvornici, ribolovne poste oko Šipana i u njegovoj neposrednoj blizini spadaju među najbogatija lovišta sardela na južnom Jadranu uopće, a i profesionalnih ribara najviše je bilo na ovom otoku.

Oko trideset velikih barki ribarica od kojih je svaka imala svoju mrežu sardelaru, i šest manjih barki, u samoj su Luci Šipanskoj ribali svakodnevno za tvornicu.

Potražnja za ribljim prerađevinama svih vrsti bila je velika, — sve je ukazivalo da se valjanim radom i kvalitetnim proizvodom može osvojiti tržište.

I 1895. godine tvornica se počela graditi.

Sredstva za njenu izgradnju osigurala je Anglo-banka iz Trsta.

Već slijedeće 1896. godine tvornica je sagrađena i puštena u pogon.

Prve godine rada sardele su samo soljene, a slijedeće godine početo je i sa »škatanjem«: izrađivani su fileti i sardine u ulju u kutijama od po 4, 8 i 20 komada sardela.

Na kutijama su bila utisnuta slova SGF, inicijali tršćanske filijale »Societe General Francaise de conserves alimentaires« koja je bila vlasnik tvornice.

Na kvalitet proizvoda se posebno pazilo. I za sve vrijeme svog postojanja o kvaliteti sardina ove

tvornice govorilo se u superlativu: smatrane su najkvalitetnijim na Jadranu.

Tvornica je zapošljavala stalno 12 »saldatura«, (kvalificiranih radnika koji su lemili, »saldavali«, kutije sa sardinama), zatim 40 do 60 radnica u sezoni lova sardela od aprila do septembra, a izvan tog razdoblja nešto manje, prema potrebi, ali nikada manje od 30 radnica jer je tvornica radila u dvije smjene, te 6 do 7 manualnih radnika za transport sirovine i gotovih proizvoda.

Upravitelj ove tvornice bio je izvjesni Giovanni Pozzetto iz mjesta Grado (Venezia Giulia), koga su svi zaposleni kao i ostali Šipanci jednostavno zvali »direttore«. Držao se direktorski, za trideset godina koliko je na Šipanu proboravio ni jednu hrvatsku riječ nije naučio, ali to mu sve nisu posebno zamjerali: strog ali pravedan znao je znanje i u poslu je slovio kao prvorazredan stručnjak, a to je bilo glavno.

U Šipanjcu Božu Glaviću, koji je vršio učiteljsku dužnost u Luci Šipanskoj, bila je objedinjena sva administracija i blagajničko poslovanje ove tvornice a da se ni jednom nije desilo da za subotnju isplatu ribara i radnika nedostaje detaljan obračun za svakog pojedinca, platni spisak i drugo što je propisivala ondašnja birokracija. Po njegovom učiteljevanju i savjesnom radu i točnosti u tvornici i danas ga pamte na Šipanu.

Otkupljene količine ribe od ribara nisu se mjerile u kilogramima: tvornica ih je obračunavala u »miljarima«, u tisućama komada s tim da je u kilogramu ribe moralo biti najmanje 42 komada sardela. Ispod tog broja tvornica nije otkupljivala sardele.

Za »miljar« sardela tvornica je plaćala ribarima 6 fjorina ako je riba bila ulovljena navečer, a 7 fjorina za miljar sardela ulovljenih u zoru.

Ribari su bili dužni da ulovljene sardele najprije ponude tvornici na otkup i tek kad bi tvornica osigurala sirovinu za JEDNODNEVNU proizvodnju, ostatak su uz dozvolu tvornice ribari mogli plasirati na tržištu. Za napomenuti je JEDNODNEVNU PROIZVODNJU jer se sardele koje su dolazile u obzir za preradu nisu smjele sleđivati da bi se sačuvao njihov kvalitet.

Često se znalo desiti da je tvornica otkupljivala ribarima i one količine sardela koje nisu odgovarale za preradu i plaćala ih ribarima po istoj cijeni kako bi ribari bili što zadovoljniji i pojačanim ribanjem ubuduće osiguravali tvornici što kvalitetniju sirovinu.

Ribari su bili zadovoljni cijenom ribe koju im je plaćala tvornica. Po kazivanju ribara za 100 milijara sardela mogla se u to vrijeme nabaviti barka i mreža sardelara.

A i sa načinom kojim su u ovom poslu tretirani kao partneri također su bili zadovoljni.

U godinama do prvog svjetskog rata prerađivano je do 50 milijara sardela dnevno, a solilo se koliko god je bilo kvalitetne ribe za taj proizvod, što rjeđito svjedoči da je posla bilo dovoljno za svih.

Iako je tvornica poslovala po kapitalističkim normama tog vremena njezino postojanje ipak je utjecalo na stvaranje drugačijih odnosa u životu i

radu kao i shvaćanja o zaposlenom radniku. Stvo-
ren je veći osjećaj sigurnosti za sutra pa se ribari
pomalo izvlače iz poslovičnog siromaštva: žive bolje,
a više ulažu i u obnovu i gradnju kuća i nabavu
suvremenije ribarske opreme, mada u ovom posljed-
njem šipanski ribari uvijek pomalo zaostaju za dru-
gima. Dok se na primjer o mogućnosti uvođenja
mreža plivarica u ribolov govori već 1918. godine u
listu »Zadrugar« u brojevima 9. i 10. šipanski riba-
ri-zadrugari su svoju prvu plivaricu nabavili tek
1954. godine (nakon Koločepa i Slanoga), a od pri-
vatnih ribara plivaricu su prvi nabavili braća Ni-
kola i Vicko Zelen iz Suđurđa 1974. godine.

Tako je poslovala ova tvornica ribe na Šipanu
sve do 26. srpnja 1914. godine.

Toga dana tvornička vrata su zatvorena. Počeo
je prvi svjetski rat koji je teško pogodio šipanske
ribare: svi koji su bili sposobni za vojsku obukli
su uniformu i pošli na front.

A kada je završen rat trebalo je da prođe vri-
jeme sve do 19. svibnja 1925. godine kada je tvor-
nica počela ponovno s radom. Direktor je ostao
isti, administrativac također, i najveći broj radnika
i ribara ponovno se našao na starom poslu, — samo
su vlasnici bili drugi. I mada se sistem privređiva-
nja nije promijenio, novi se vlasnici nisu uspjeli
plasirati na stara tržišta pa se u proizvodnji počelo
nazadovati. Domaće tržište nije bilo veliki konzument
prerađene i soljene ribe, a strano se tržište orijen-
tiralo na zemlje s atlantske obale koje su sve više
razvijale riblju industriju.

Ni u pogledu primjene naučnih dostignuća nije
se išlo u korak s drugima.⁴⁰

Smjeliji poduhvati pojedinaca u primjeni nauke
u ribarstvu u to vrijeme bili su samo povremeni
bljeskovi i osamljeni eksperimenti.

Neprodane ribe ostajalo je sve više, zalihe su
gomilane, ribari su sve više ribali za sebe nego za
tvornicu.

I godine 1927. došao je kraj. Mreže su raspro-
dane, postrojenja su prodana na Vis, a objekte su
kupili dubrovački bankari Šutić & Kaldor.

Uz navedene ekonomske momente propasti šip-
anske tvornice i solionice ribe doprinijeli su i ti-
pični seoski antagonizmi svojstveni sitnim seoskim
posjednicima kojima su bili preći lični interesi nego
ribara i nacionalne privrede.

A uz sve ostalo raspaljivali su i strasti i stra-
načke i međuljudske što im i nije bilo baš teško
jer netrpeljivost i zavidnost, nažalost, često kvare
odnose među ribarima.

Međutim, po završetku drugog svjetskog rata
šipanska solionica ribe ponovno počinje radom.

Bilo je to 1946. godine. U to vrijeme stanje u
našem ribarstvu, zbog nasljeđenih prilika i ratnih
neprilika, bilo je veoma teško: bez ribarskih bro-
dova, bez potrebne ribarske opreme i sličnog valja-
lo je početi od početka. A ništa bolje nije bilo ni u
ribljoj prerađivačkoj industriji.

Šipanska solionica ribe bila je u jadnom sta-
nju, ali je njen novi vlasnik — Veletrgovačko podu-
zeće »Budućnost« iz Dubrovnika — brzo privelo
svrsi.

Iz svih ribolovnih mjesta u dubrovačkom kraju
(osim Trpnja) sardele se ponovno dovoze na Šipanu.
Ribari su ponovno zadovoljni: za kilogram sardela
dobivali su 10. dinara i 10. bonova (svaki bon je
vrijedio 2. dinara) koje su mogli koristiti kod kup-
nje ribarskog materijala i druge robe, osim hrane.

Nedugo zatim u Dubrovniku je osnovano Ribo-
lovno poduzeće »Jakljan« u čiji je sastav ušla i so-
lionica ribe na Šipanu.

Međutim, što vrijeme prolazi soljenu ribu trži-
šte sve manje traži, o čemu svjedoče i ovi podaci:⁴¹
— do prvog svjetskog rata solio se i prerađivalo
u konzerve 80 posto čitave lovine sardela i skuša,
— pred sam drugi svjetski rat u Jugoslaviji se
solilo oko 40 posto čitave lovine male plave ribe,
— a u godinama 1962 — 1971. soljeno je tek oko
13 posto male plave ribe, da danas sve to spadne
na simbolične količine koje s ekonomskog stanovišta
i ne predstavljaju neku posebnu vrijednost pa ih i
ne navodimo.

Provincia della Dalmazia		I. R. Ufficio di vendita Sale in	
Bolletta			
per il Sale bianco comune d'Istria che si vende ai pescatori dalmatini a prezzo moderato, VERSO PRONTO PAGAMENTO.			
N.ro		li	
1880		1880	
Come dall'assegno dell'Amministrazione comu- nale di		Quantità del sale	Imposto
del		peso netto in funti	pa
con rapporto alla matrice, ha acquistato		di Vienna	Ben.
1880			
esclusivamente per la salazione del pesce nella provincia: funti			
di sale bianco comune marino d'Istria, pagandolo all'atto il rispettivo prezzo moderato con dieciorsi fiorini			
sole.			
Controllore		Ricevitore	

Propusnica za sol koja se prodavala ribarima
po umjerenim cijenama

Solionica ribe na Šipanu radi oko 115 dana u
godini što je i odveć malo za rentabilno poslovanje.
Od siječnja do studenog 1956. godine »Jakljan« je
preradio 39 tona ribe u sterilizirane konzerve i po-
solio 61 tonu ribe⁴², godine 1958. izrađeno je 175
tona steriliziranih ribljih konzervi i posoljeno oko
60 tona sardela⁴³ i tako redom dalje, što je ovisilo
i o ulovu ribe koji u godinama poslije drugog svjet-
skog rata i nije bio posebno velik (bogat ulov sar-
dela zabilježen je 1949. i 1952. godine) pa se i to
nepovoljno odražavalo i na ribarstvo uopće i na pre-
radu ribe posebno. Godine 1958. od 603 stanovnika
Luke Šipanske svega je 30 ribara (i to pretežno po-
vremenih i starijih) a od 342 stanovnika Suđurđa
svega je 15 ribara, također najviše povremenih. Ili:
1957. godine ukupna vrijednost ulova ribe u dubro-
vačkom kraju (osim Korčule i Pelješca) iznosila je
2,200.000.— dinara⁴⁴ što je i odveć skromno. Od tada
pa na ovamo broj ribara kao i ulov stalno variraju,
i to najčešće na niže, ulovljene količine ribe odvoze
se na dubrovačku ribarnicu i za prehranu samih
Šipanjaca u prilično skromnim količinama, izuzev

pojedinačnih dobrih mrakova u pojedinim danima odnosno ribolovne sezone, a i broj ribara spustio se na najnižu stepenicu od kada se na Šipanu riba, tako da danas u Luci Šipanjskoj još svega četiri ribara imaju prijavljen ribarski obrt (Igo i Stijepo Dobud, Gašpo Glavić i Andro Ivić), a u Suđurđu sedam ribara (Nikola i Vicko Zelen, Vjeko Goravica, Ratko Goravica, Vlatko i Marin Zelen i Tomislav Cvjetović).

V

U danima prvog i drugog svjetskog rata šipansko ribarstvo (i ne samo ono već i u drugim ribolovnim područjima uzduž našeg obalnog ruba) u krugu određenih (ratnih) okolnosti tog vremena postaje sredina koju ne treba zaobilaziti, već u nju unositi više svjetla jer su mnogi detalji iz tih razdoblja važne činjenice koje se ne mogu negirati ni kada nemaju ekonomsku logiku.

Godina 1917. teče i na Šipanu ... ratna sreća pomalo okreće leđa nekad snažnoj Austrougarskoj carevini, čiji su predznaci agonije sve vidljiviji... porazi na bojištima su prisutniji ... nezadovoljstvo u vojsci je sve češće, a u prehrani i vojske, i stanovništva nestašica čini svoje.

I uz druge neke mjere, da se stanje u prehrani koliko-toliko ublaži, pristupilo se osnivanju vojnih ribarskih jedinica. Tom potezu, mada ne posebno spektakularnom, ne može se ipak odreći stanoviti značaj.

U Luci Šipanskoj bila je stacionirana 10. ribarska kompanija austrougarske vojske: sačinjavalo je oko četrdesetak ribara iz dubrovačkog kraja, od kojih su Šipanci bili u većini: dvadeset ih je bilo iz Luke Šipanske, šest iz Suđurđa, a ostali su bili iz Broca, Dola i raznih drugih mjesta dubrovačkog primorja.

Komandant te ribarske kompanije bio je izvjesni kapetan (hauptmann) Rudolf Herzig. Uz to ime, koje samo za sebe i ne govori mnogo, vezana je, međutim, pojava prvog motora na Šipanu uopće, a za ribarske potrebe posebno. Kapetan je za svoje lične potrebe imao jedan čamac, motor »Pentu« i dva lična ribara — Iva Šiševića i Stijepa Koporića — oba iz Luke Šipanske, koji su se starali da na trpezi zapovjednika 10. ribarske kompanije nikad ne uzmanjka oborite ribe.

Kompanija je imala i druge motore, među kojima i jedan za prijevoz posade i ribe, koji je plvio brzinom od 13 milja.

Ribalo se stalno, frekvencija ulova nije bila konstantna, ali su ipak znatne količine ribe, i svježje i soljene, otpremene svakodnevno sa Šipana. U pomanjkanju dokumentacije nismo uspjeli utvrditi kolike su količine ostavljane stanovništvu Šipana za prehranu a kolike su otpremene za potrebe vojske, ali po riječima Iva Šiševića, 85.godišnjeg ribara sa Šipana, (na čijim se sjećanjima i temelji ova informacija) čini se da ribe nije manjkalo ni jednim, ni drugim, što se značajno osjetilo u prehrani otočana jer je zbog odlaska sposobnih muškaraca u vojsku poljoprivreda spala na nejake i nevješte ženske i dječje ruke.

Kratkotrajni aprilski rat 1941. godine imao je i na Šipanu iste karakteristike kao i u ostalim područjima Jugoslavije.

»Rimskim ugovorom« između NDH i Italije elafitski otoci, pa tako i Šipan, pripali su NDH, ali su već od samog početka na njima stacionirane i stanovite talijanske mornaričke snage kao i posade na isturenim otočkim punktovima i pomorskim prolazima, nadasve na Šipanu zbog njegovog izuzetnog strateškog položaja, što se odražavalo na život i privređivanje uopće, a na ribarstvo posebno.

Na rtu Prtuši (uvala istog imena je i poznata ribolovna posta) Talijani su imali uporište, a morski prolaz između Prtuše na Šipanu i Ponte od rata na Lopudu bio je miniran. Sličan je slučaj bio i sa morskim prolazom Harpoti i nešto sjeverozapadnijim Bocce false, koji su također poznati i kao bogata ribolovna područja. Prema procjeni ribara navodi se da je oko otoka Šipana bilo položeno više od stotinu morskih mina velike razorne snage. Ribati se moglo jedino u suđuradskoj uvali, oko otoka Rude i u Kanalu, te u najbližoj okolici Luke Šipanske.

Međutim, od samog dolaska na Šipan Talijani su u ribarima vidjeli opasnost: često su pretraživali ribarske barke i pravili ribarima kojekakve neprilike da sredinom 1941. godine zabrane svim ribarima da ribaju. Takvim propisom pojačalo se nezadovoljstvo otočana pa su tu mjeru nešto kasnije ublažili novim naređenjem da svi ribari moraju imati legitimacije sa slikom, potvrđene od talijanske komande. Ribari su i dalje pod jakom kontrolom, nadasve od sredine 1942. godine kada postaju učestalije akcije partizana na moru, među kojima i one u Pelejškom kanalu⁴⁵ pa i na samom otoku Šipanu.⁴⁶ Za prestupe se izriču stroge kazne: ribar Boško Zelen iz Suđurđa morao je za godinu dana izvući barku na kraj kad je »izgubio« svoju ribarsku legitimaciju.

Pa ipak, i uza sve spomenute i druge teškoće stalno se ribalo, ne samo u dozvoljenim područjima već i izvan njih. Pod okriljem noći i vozeći na vesla (da se neopaženije prođe pored osmatračnica) hvatalo se ribu i na poznatim otočkim postama i tako zadovoljavale potrebe u prehrani. A i s manjim barčicama (pjatačkama), koje bi sakrivali i od oka evidencije i vlasti i vojske, ribalo se s popionicama pod zaštitom noći. A kada bi Talijani pooštrili budnost nad ribarskim barkama znalo se i plivajući baciti mrežu. Ništa zato što se suvremenom čitaocu ovo može činiti i fantastično i smiješno: u ratnim okolnostima mnoge stvari poprime drugačiji smisao i značaj pa ih u takvom vremenu takvima valja i shvaćati.

Naravno, nepovjerenje Talijana prema šipanskim ribarima (i ne samo njima već prema ribarima uopće) nije počivalo samo na često pripisivanom im strahu već i sasvim realnoj procjeni da se ribarskim barkama uz ribanje mogu prikupljati i podaci o utvrdama, prolazima, minskim poljima, kretanju vojske, vršiti dostave povjerljivih podataka, prebacivati ljude i drugo, čega je (u određenoj mjeri) i bilo, a čime su šipanski ribari, pored ostalog, manifestirali svoje simpatije i davali aktivan dopri-

nos stvaranju jedinstvenog otpora na našem moru. Time se, dijelom, objašnjava i uspješno pribavljanje podataka o pokretima, jačini i naoružanju vojničkih posada koje za sve vrijeme rata na ovom području nisu postizale željene vojničke uspjehe, a najmanje iznenađenja većih razmjera.

A kada su nakon kapitulacije Italije, (1943. godine u mjesecu rujnu) njemačke snage zamijenile talijanske, šipanskim je ribarima u početku bilo dozvoljeno da ribaju, ali ne za dugo. Jer, već početkom 1944. godine, po naređenju njemačke komande, sve ribarske barke morale su na kraj. Obalni pojas, pa tako i područje južne Dalmacije, dobili su poseban tretman u njemačkim vojnim planovima⁴⁷ pa je ribanje postalo krajnje opasno. Ali i tada se i ribalo i plovilo, istina mnogo manje nego ranije, uz pojačani oprez i slično, ali ipak i ribalo i plovilo, jer su to zahtijevale kako potrebe u prehrani tako i razvoj oslobodilačke borbe na našem dijelu Jadrana.

Tako je dočekan i kraj rata. Šipanski su ribari ponovno aktivni u svom poslu, a od pomoći su i u dostavljanju podataka o minskim poljima, a posebno u otkrivanju takozvanih lutajućih mina koje su snažne morske struje i valovi otkidali sa sidrišta, pa su nekontrolirano plutajući predstavljale veliku opasnost za plovidbu. Po navodima šipanskih ribara oko 20 takovih mina uništeno je u otočkim vodama, posebno na predjelu Prtuše, Glave konja i Rude. Time ujedno završava i ovaj značajan period u živo-

tu šipanskih ribara. U novim uvjetima oni su nastavili sa svojim vjekovima starim poslom ribajući na onim istim postama na kojima su i njihovi stari »mreže metali«.

VI

Iz prethodnih poglavlja ovog napisa nije teško zaključiti da od samog početka ribarstva na otoku Šipanu, pa kroz duga stoljeća na ovamo, šipanskim ribarima nikada nije bilo lako, osim u određenim već spomenutim razdobljima.

Ali i uza sve to uvijek se ribalo, — kontinuitet ribarstva kao privredne djelatnosti na Šipanu nikada nije dolazio u pitanje. Jer, tko je valjano radio ipak je pristojno živio: u pravilu riba nikada — u prošlosti jednako kao i danas — nije bila jeftin artikal, a posebno bolje vrsti ribe.⁴⁸ i ^{48a} A razloge zašto im ipak nije bilo lako valja potražiti i u relativnom siromaštvu Jadrana,⁴⁹ zatim, što se pretežno lovila mala plava riba, a taj se lov ne može vršiti po uzburkanom moru i uz imalo nepovoljne vremenske prilike, pa je maksimalnim intenzitetom rada valjalo nadoknađivati osrednje ulove.⁵⁰ Nadalje, šipanski ribari su se zadržavali uvijek uz obalni pojas, a u ribolovna sredstva ulagali su malo pa je srazmjerno tome postizavan i adekvatan ulov.⁵¹ A svemu tome valja dodati da ribarstvo u prošlosti nikada nije imalo odgovorajući tretman: nakon propasti Dubrovačke Republike Francuzi su pokušali uraditi nešto više u

V. Giorgio p. 528

Dall' I. R. Cassa *Stenrale* Camerale a

Articolo del giornale *principale 30 arret*
particolare 971 convert *Ragusa li 17 Marzo 1886*

QUIETANZA

Noi qui sottoscritti certifichiamo che in data odierna *di Curic' Giovanni*
a saldo 1885 ed a conto 1886

è stato versato in questa Cassa l'importo di fiorini *quattro soldi cinquante*
per industria pesca con rojga

In fede di che poniamo la nostra firma pugillare, ed il sigillo ufficioso di questa Cassa:

a saldo commerciale 1885 : 31 li *17 Marzo 1886*
a conto 1886 Industria f 2:68
Provinciale f 1:00
Comunale f :50
4:50

cioè in valuta austriaca. *4:50*

N. 12 Cantell. gr.

Ord. 16 agosto 1885 N. 53.
Uffici Stenrali.

Namira za davanje kojima su bili izloženi ribari za lov mrežom vojgom

cilju unapređenja ribarstva u dubrovačkom kraju, ali nisu postigli mnogo: rat, nestašica soli i slično. Austrija, koja ih je naslijedila, više je obećavala nego je uradila: pokušalo se sa osnivanjem jednog društva poljodjelsko-ribarskog značaja radi unapređenja ovih djelatnosti na Šipanu: imenovan je odbor, sastavljen pravilnik, ali je na tome i ostalo.⁵² U staroj Jugoslaviji u odnosu na ribarstvo vrijeme se nepotrebno gubilo u uzaludnim nastojanjima, a evo i u našim danima, kada je ribarstvo izraslo i dostiglo visoku tehnološku opremljenost u svijetu, kod nas još uvijek nema službeno prihvaćene ribarske politike.⁵³ U dokaz tome može poslužiti podatak da je u poslijeratnom razdoblju do 1969. godine u našu ribarsku privredu uloženo samo oko pet milijardi starih dinara, u daljnje tri godine još deset milijardi,⁵⁴ a ni daljnja ulaganja nisu bila takva da zaslužuju posebno isticanje. Ukratko: ribarskoj privredi pružana je skromna pomoć pa nije ni čudno što se ne nalazi na većem stupnju ekonomskog priređivanja.

Nadalje, paritet cijena reproduccionog materijala i prodajne cijene ribe uvijek je bio, a i sada je, na štetu ribara, pa to više od relativno skromnih količina ribe koje se love uvjetuje nestabilnost ulova i njegove ekonomike. A sve to što je opća karakteristika u našem, prisutno je i u šipanskom ri-

barstvu, s tom razlikom što je ova djelatnost na ovom otoku spala na svega nekolicinu ribara pretežno u poodmakloj životnoj dobi.

Mladi Šipanci neće u ribare.

A i stare u toj djelatnosti, više od tradicije, drže postojeće visoke cijene ribi: zarađuje se dosta zahvaljujući ne velikim ulovima i intezivnom ribanju već — ma koliko to paradoksalno zvučalo — nesređenim odnosima na tržištu prehrambenih proizvoda u nas, drugim riječima, momentalna konjunktura. Međutim, za pretpostaviti je da ona neće biti duga vijeka pa bi valjalo već sada misliti na poduzimanje određenih mjera koje bi stimulirale ribare na veća ulaganja, u prvom redu u modernizaciju ribolova, kako bi lakše radeći više ulovili, i na taj način predusresti eventualne negativne pojave po ribarstvo kada jednom postojeća konjunktura prođe. Jer, iz postojećeg stanja ne bi trebali izvlačiti pogrešne zaključke ni ribari, ni odgovorni za razvoj ove djelatnosti.

Međutim, kao da se čeka dokle će ribarstvo ova-ko izdržati pa kad u potpunosti propadne da se počne oživljavati istim onim mjerama kojima bi se sada moglo sanirati.

Olako se prelazi i preko poznatih činjenica o značaju ribe u prehrani stanovništva, (nadasve danas u svjetskoj bici za hranu) a njen udio u pre-

Divieti di pesca eventuali.

- §. 3. Durante tutto l'anno in quelle località entro un miglio marittimo, ove trovansi opere speciali per l'allevamento di pesci, molluschi, crostacei o spugne.
- §. 15. Alle imbocature ed entro il recinto dei porti, allorquando potrebbe impedire la navigazione o le porterebbe sensibile disturbo.
- §. 19. Colle serraglie, nel tempo che, avuto riguardo alle speciali circostanze e consuetudini locali, venisse riconosciuto il bisogno di tutelare la riproduzione del pesce.
- §. 23. Con reti a strascico tirate a mano da terra o da piccoli galleggianti a remi, che pescano isolatamente, nei luoghi e nei periodi di tempo, in cui consti che tale pesca riesce dannosa alla moltiplicazione delle specie di pesci d'importanza economica.

Detalj jedne ilustrirane tabele (Tabela ilustrativa) Ministarstva trgovine i poljoprivrede i Ministarstva unutrašnjih poslova Austro-Ugarske iz godine 1884., o zabrani ova (ribanja) i posta (mjesta lova) na korištenje ribarima, uzgajivačima ribe i prodavačima ribe.

Na Šipanu se odnosi paragraf 27e u kome se kaže: ... da se može loviti mrežama za vučenje na potez iz barki na jedra udaljenim jednu morsku milju od obale na sljedećim lokacijama: uzduž poluotoka Pelješac (Sabioncello) i u kanalu između otoka Šipana (Giuppana), Lopuda (Mezzo) i Koločepa (Calamotta) s jedne i kopna s druge strane.

hrani dubrovačkih potrošača više je nego skroman. Primjera radi, godine 1955. potrošnja ribe po stanovniku u dubrovačkom kraju iznosila je nešto iznad 5 kilograma, da deset godina kasnije poraste na oko 15 kilograma, pa da se zatim smanji na nešto ispod 10 kilograma i na tom nivou zadrži. A to su beznačajne količine u odnosu na druge zemlje koje imaju more: u Norveškoj iznosi oko 55 kilograma, Islandu 50, Portugalu 45, Japanu 58 kilograma, da spomenemo samo neke. Ili: potrošnja morske ribe po stanovniku u Jugoslaviji iznosi nešto više od jednog kilograma, dok je na primjer u nekim kontinentalnim zemljama daleko iznad te količine: u Austriji je tri puta veća, u Švicarskoj dva i tako redom.⁵⁴

Sličan je slučaj i sa potrošnjom ribe u prehrani turista iako se glavna ribolovna sezona upravo poklapa sa turističkom sezonom. Ali i tu razloge za neuspjeh tražimo na pogrešnom mjestu.

U jednoj rečenici: u ovoj djelatnosti ne manjka stihijnosti, a »stihija utoliko više i oštrije djeluje na nestabilnost u ekonomici ulova ukoliko je ona kao privredna djelatnost manje razvijena i prepuštena sama sebi.«⁵⁵ A kada se tome doda još i to da na ovom području ne postoje prerađivački kapaciteti, ne postoji rashladni prostor za pohranu većih količina ribe, nema solionice ribe pa se smanjuje interes i potražnja za slanom sardelom, što je sve u prošlosti bilo prisutno na Šipanu (i u ovom kraju) lako je zaključiti zašto mlađi svijet s ovog otoka (i ne samo ovog) u ribarstvu ne vidi perspektivu i odlazi s otoka stvarajući demografske, ekonomske pa i određene političke probleme.

Na temeljima prerađivačkih kapaciteta ribarske industrije (na Šipanu i u Slanome) sagrađeni su (a priprema se i daljnja izgradnja) turistički objekti, za koje je bilo a i sada ima i podesnijih mjesta da se sgrade pa da s ostalim granama privređivanja živi u zajedništvu, a ne da na ruševinama jednih niču drugi. Navodno nerentabilna djelatnost (ribarstvo) zamjenjuje se rentabilnom (ugostiteljstvo) koja je na ovom otoku samo prividno takova. Jer, i »nerentabilno« ribarstvo i »rentabilno« ugostiteljstvo samo prividno nose takovu etiketu, jer i jedno i drugo itekako osjećaju na sebi teret naših ekonomskih disproporcija pa i deformacija u odnosu na privređivanje na otocima.

Nekada »Mali otok od zlata«, kakav je laskav naziv nosio Šipan baš zbog svoje ekonomske potencije danas je u ekonomskoj agoniji.

U takvim prilikama obično se postavlja pitanje: što uraditi?

Odgovor je vrlo jednostavan: nije potrebno donositi nikakve nove mjere, jer bi to značilo mjere na mjere, u stvari ponavljanje. Valja uraditi bar dio od onoga što se kroz duge godine zaključivalo da se učini a ni do danas nije urađeno. Uz manje korekture, bolje rečeno prilagođavanja postojećem ekonomskom trenutku u nas, mnogi elaborati i brojni zaključci na skupovima eksperata o potrebi i mogućnosti unapređenja našeg ribarstva, na Šipanu bi se sasvim dobro mogli aplicirati, pri čemu faktor vrijeme ima izuzetan značaj.

Jer, kako godina smijeni godinu ribarstvo se na Šipanu (i ne samo na njemu) spusti za stepenicu

na niže: toliko je već pri dnu da njegov ponovni uspon valja stimulirati posebnim (ekonomskim) mjerama kako bi se izbjeglo da se o ribarskoj budućnosti ovog otoka (i ne samo ribarskoj) razgovor zaključi s onom poznatom latinskom — *consumatum est*.

Napomena:

U prikupljanju podataka za ovaj rad iznošenjem svojih sjećanja mnogo su mi pomogli Ivo Šišević, ribar iz Luke Šipanske i Nikolica Zelen, ribar iz Suda na otoku Šipanu, za što im se i ovom prilikom najljepše zahvaljujem. Posebno sam zahvalan prof. Zdravku Šundrici na velikoj susretljivosti kod iznalaženja i prijevoda pojedinih dokumenata koje sam koristio u ovom radu.

Bilješke

¹ Nikola Stražičić: Prilog poznavanju pomorstva i ribarstva otoka Mljeta u prošlosti i danas. Pomorski zbornik Knjiga 10. Rijeka 1972. str. 279.

² Vlaho Fortunić: Crtrice o ribarstvu uopće a danasve na području bivše Dubrovačke Republike. Dbk 1930.

³ Prof. Zdravko Šundrica: Gorak život stonskog ribara i kameničara.

⁴ Frano Glavina: Prilozi za povijest Trpanjskog ribarstva od najstarijih vremena do danas. Trpanj 1966.

⁵ Dr Cvito Fisković: Prvi poznati dubrovački graditelj. JAZU 1955 str. 46.

⁶ Isto. str. 118.

⁷ Dr Cvito Fisković: Prilog o naoružanju dubrovačkih brodova u 16. stoljeću. Anali JAZU 1957-1959. godina VI-VII Dubrovnik, strana 205.

⁸ Diversi Giuppana, Mezzo, Calamotta. Serija 68.3 b Svez. 1. 1814-1815 str. 40, 48, 55, 130 v (Calamotta)

Šipanska luka — panorama

⁹ Diversi di Giuppana Ser. 66.2 b Sv. 2. God. 1800-1808 i (1813-1814)

¹⁰ Dr Josip Luetić: Šipansko jučer i danas. Rijeka 1974. str. 236.

¹¹ »Dubrovačka plovidba« — postanak i razvitak. Str. 20. Dubrovnik 1940. g.

¹² Dr Ivo Rubić: Naši otoci na Jadranu. str. 138 God. 1952.

¹³ Josip Basioli: Ribolovna sredstva u statutima istočno-jadranskih gradova i komuna. Pomorski zbornik. Knjiga 15. god. 1977. str. 647.

¹⁴ Isto

¹⁵ Isto

¹⁶ Dr Josip Lučić: Prošlost elafitskog otoka Šipana do 1300. godine. »Starohrvatska prosvjeta«. Svezak 10. Serija 3. Zagreb 1968. g.

¹⁷ Josip Basioli: Ribolovna sredstva u statutima istočno-jadranskih gradova i komuna. Pomorski zbornik. Knjiga 10. str. 647. god. 1977.

¹⁸ Dr Ilija Mitić: O pomorsko-trgovačkim vezama između Dubrovnika i Apulije. Pomorski zbornik. Knjiga 13. Godina 1975, str. 319.

¹⁹ Josip Basioli: Ribarstvo poluotoka Pelješca. Morsko ribarstvo br. 2. God. 1959. str. 32.

²⁰ Vlaho Fortunić: Crtice o ribarstvu uopće a posebno na području bivše Dubrovačke Republike. Dbk 1930. str. 17.

²¹ »Morsko ribarstvo« br. 1. Godina 1958. str. 22.

²² Vlaho Fortunić: Crtice o ribarstvu ... Dbk 1930. str. 77.

²³ Josip Basioli: Ribolov plašenjem kroz vjekove. Pomorski zbornik. Knjiga 9. god. 1971. str. 102.

²⁴ Josip Basioli: Prodaja i promet usoljene ribe na istočnim obalama Jadrana kroz vjekove. Pomorski zbornik. Knjiga 10. Rijeka 1972 str. 197-233.

²⁵ V. Bogišić i K. Jireček: Liber statutorum civitatis Ragusii. L. I. Cap. XXX.

²⁶ Josip Basioli: Proizvodnja i promet usoljene ribe na istočnim obalama Jadrana kroz vjekove. Pomorski zbornik. Knjiga 10. God. 1972. Str. 197-233.

²⁷ Isto

²⁸ Isto

²⁹ Isto

³⁰ Diversi di Giuppana 1689-1707. str. 164 v i 165 v.

³¹ Isto

³² Isto

³³ Isto

³⁴ Isto

³⁴ Diversi della cancellaria delle tre isole, Giup-

pana, Mezzo e Calamotta del 1815.

³⁶ Diversi di Giuppana Ser. 66.2 b God 1808. Str. 12.

³⁷ Diversi d'isola di Mezzo. Serija 68.1 b Svezak 1. god. 1655 — 1667. str. 39 i Diversi d'isola di Mezzo. Serija 68.1 b. Svezak 2. God. 1970 — 1744. str. 26, 35, 43, 46.

³⁸ Đuro Ferić: Hrvatski latinisti II. Pet stoljeća hrvatske književnosti. Zagreb 1970. str. 640. III. Ribolov.

³⁹ Stipe Car: Jadranski tuljani. »Jadranski ribar« br. 3. Split, mart 1940. str. 2.

⁴⁰ Pomorstvo br. God. 1961. str. 352.

⁴¹ Josip Basioli: Proizvodnja i promet usoljene ribe na istočnim obalama Jadrana kroz vjekove. Pomorski zbornik. Knjiga 10. Rijeka 1972.

⁴² Morsko ribarstvo br. 1. 1957. str. 27

⁴³ Morsko ribarstvo br. 10. 1959. str. 222.

⁴⁴ Morsko ribarstvo br. 2. 1957. str. 57.

⁴⁵ Kazimir Pribilović: Kronologija događaja iz narodno-oslobodilačkog rata na moru. Split 1972. str. 8.

⁴⁶ Marko Andrijić: Kronologija narodno-oslobodilačke borbe i mornarice NOVJ na području Južne Dalmacije. Naše more br. 3-4. lipanj 1982. str. 88.

⁴⁷ Isto. str. 90.

⁴⁸ Jadranski ribar br. 3. Split, mart 1940. str. 8.

^{48a} Zdravko Šaponja: Morsko ribarstvo u deviznoj bilanci SFRJ. Pomorski zbornik 1982. Knjiga 20. str. 94.

⁴⁹ Fabijan Grubišić: Jadran kao ribolovni bazen i današnje stanje njegovih rezerva. Privreda Dalmacije br. 5. Godina 1964.

⁵⁰ Josip Basioli: Jugoslavija i Italija u jadranskom ribolovu. Privreda Dalmacije br. 7-8/1967. str. 16

⁵¹ Isto. str. 20.

⁵² Arhiv općine Šipan: Zapisnici sjednica općinskog vijeća. Godina 1907.

⁵³ Zdravko Bilobrk-Radoje Kukoč: Stanje i problemi ribarske privrede Dalmacije. Časopis Privreda Dalmacije br. 1-2 1972. str. 18.

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Stanje i problemi ribarstva na dubrovačkom području. Osnovna privredna komora Split Ispostava Dubrovnik. Srpanj 1968., str. 43.

⁵⁶ Zdravko Bilobrk-Radoje Kukoč: Stanje i problemi ribarske privrede Dalmacije. Časopis Privreda Dalmacije br. 1-2 /1972.

Hidroelektrana »Dubrovnik«

DUBROVNIK

PUT MARŠALA TITA 67

PODUZEĆE ZA PROIZVODNJU ELEKTRIČNE ENERGIJE